

Fundacja

Wsparcie
na
starcie

POZWÓLMY IM GADAAC! O ZNACZENIU KOMUNIKOWANIA SIĘ...

opracowanie: Paulina Wiśniewska

POZWÓLMY IM GADAĆ! O ZNACZENIU KOMUNIKOWANIA SIĘ...

Mowa dźwiękowa jest w naszym społeczeństwie najbardziej preferowaną formą porozumiewania się z otoczeniem, ale nie jest równoznaczna z komunikowaniem się. Można mówić, ale nie spełniać kryteriów pozwalających uznać, że osoba się komunikuje i odwrotnie - mowa może nie występować, ale zachodzi proces komunikowania się. Mowa jest narzędziem umożliwiającym ten proces tak jak gesty, obrazki, czy napisy. Aby uznać, że komunikacja z drugą osobą jest funkcjonalna trzeba spełnić kilka kryteriów:

1. Musi być zrozumiała dla wszystkich
2. Musi być intencjonalna (skierowana do osoby)
3. Musi być inicjowana przez dziecko (spontaniczna)
4. Musi być akceptowalna społecznie

Poza funkcjonalnością porozumiewania się bardzo ważnym elementem jest poziom rozumienia mowy. Jeśli jakikolwiek element nie występuje lub jest bardzo zaburzony jest to wskazanie do wprowadzania metod AAC.

Osoby, u których mowa rozwija się prawidłowo posługują się również innymi kanałami wzmacniającymi ich komunikaty, np. język ciała, modulacja głosu, intonacja, czy mimika. Czytamy, piszemy i rozumiemy podstawowe sygnały oraz wskazówki wizualne (np. przejście dla pieszych, sygnalizacja świetlna, oznaczenia w metrze). Osoby nie posługujące się mową także mogą nauczyć się czytać i pisać. **Nie jest to uzależnione od wcześniejszego rozwoju mowy i nie ma dla niej żadnych negatywnych skutków.** Każdy będzie dążył do możliwie najszybszego sposobu porozumiewania się, więc jeśli tylko mowa będzie spełniała kryteria funkcjonalnej komunikacji i będzie rozwijać się odpowiednio do wieku to ZAWSZE dziecko wybierze skuteczniejszą formę.

Dobór odpowiednich narzędzi i zakres wspomagania zależy od indywidualnych potrzeb. Należy jednak pamiętać, aby **nie odbierać dotychczasowych narzędzi dopóki dziecko nie będzie na to gotowe.** Obrazy i wskazówki wizualne otaczają nas i wspomagają proces komunikowania się niezależnie od stopnia rozwoju mowy. Wprowadzanie wspomagających form porozumiewania się jest więc wyposażeniem osoby w narzędzia niezbędne do życia w poczuciu bezpieczeństwa, sprawstwa i budowania własnej wartości. Jednak w żaden sposób nie hamują rozwoju mowy - wręcz odwrotnie, wspomagają i nadają właściwy tor. W przypadku dzieci z autyzmem najczęściej stosowaną formą będą systemy obrazkowe, ponieważ kanał wzrokowy jest dla nich najbardziej zrozumiały. Jednak dobór będzie zależał od indywidualnych preferencji i możliwości.

Wiele osób zarówno ze środowiska terapeutycznego, jak i spoza jest jeszcze przekonana, że podstawową formą oddziaływań logopedów jest praca nad mową foniczną. Jednak coraz częściej skupia się ona na wprowadzaniu wspomagających sposobów porozumiewania się, ponieważ **brak mowy nie oznacza braku chęci do komunikowania się i wyrażania swoich potrzeb!** Jeśli pozbawimy kogoś takiej możliwości to tak jakbyśmy świadomie zakleili usta taśmą albo stracili na jakiś czas możliwość mówienia. Po pewnym czasie będzie narastać w nas frustracja związana z niemożnością skomunikowania się z otoczeniem. Byłoby nam łatwiej mając w zanadru narzędzia, które to umożliwią, np. kartkę i długopis, znajomość języka migowego, czy umiejętność wizualizowania swoich myśli przy pomocy gestów (np. kalambury). Kiedy deprywacja mowy trwała by dłużej, a otoczenie nie byłoby w stanie nas zrozumieć (zakładając, że nie jesteśmy w stanie poradzić sobie sami) prawdopodobnie doprowadziłoby to do eskalacji złości, płaczu, frustracji, agresji lub autoagresji.

Trudności komunikacyjne mogą wynikać z wielu różnych powodów, np. ASD, porażenie mózgowe, zespoły genetyczne, niepełnosprawności sprzężone, urazy powypadkowe. U dzieci z autyzmem pojawiają się trudności związane z motywacją, umiejętnością naśladowania, naprzemiennością, rozumieniem oczekiwań, nadawaniem mowy, rozumieniem mowy, itd. Jednak niezależnie od przyczyny każdy ma prawo do dostępu do metod AAC, a zapewnienie narzędzia do rozwoju umiejętności językowych i komunikacyjnych jest obowiązkiem każdego pracującego z osobami z trudnościami w porozumiewaniu się.

CZYM JEST AAC?

Pod pojęciem AAC (Komunikacja Alternatywna i Wspomagająca) rozumiemy wszelkie działania, które dostarczą osobom niemówiącym innego sposobu komunikowania się, a osobom korzystającym z mowy w ograniczonym stopniu pozwolą ją wzmocnić i rozwinąć. Metody AAC pozwalają także na poprawę rozumienia mowy i ograniczenie zachowań problemowych (np. krzyk, płacz, uderzanie). Badania konsekwentnie donoszą, że metody AAC (np. znaki graficzne, manualne, przestrzenno-dotykowe, pismo, SGDy) poprawiają komunikację i językowy rozwój dziecka już od najmłodszych lat.

KTO MOŻE BYĆ UŻYTKOWNIKIEM AAC?

Użytkownikami AAC są osoby niemówiące lub takie, których mowa nie spełnia wszystkich funkcji komunikacyjnych. Wyróżniamy 3 grupy użytkowników:

I - grupa ekspresji językowej (osoby takie rozumieją mowę, ale nie potrafią się nią posługiwać, np. w anartrii) - AAC jako środek ekspresji

II - grupa wymagająca wsparcia językowego

- **grupa rozwojowa** (rozumienie mowy jest znacznie zaburzone, np. w autyzmie lub przy niepełnosprawności intelektualnej) - AAC jest częścią procesu rozwijającego mowę
- **grupa sytuacyjna** (osoby, które posługują się mową, ale nie jest ona zrozumiała dla innych. Dzięki strategiom AAC rozwijają język, rozumienie, ekspresję językową i wyrazistość mowy) - AAC jako narzędzie do wspomagania mowy i jej zrozumienia przez partnerów komunikacyjnych

III - grupa języka alternatywnego (osoby niemówiące lub z nieznacznie rozwiniętą mową) - AAC jako podstawowy język

PRZYKŁADOWE SYSTEMY AAC

1. Znaki przestrzenno – dotykowe

- klocki słowne Premacka
- Alfabet Lorma
- przedmioty
- miniatury

2. Znaki manualne

- gesty naturalne
- Makaton
- Coghano
- Rebus
- Język migowy
- Alfabet palcowy (daktylografia)

3. Znaki graficzne

- Piktogramy
- PCS
- Bliss
- Makaton

- MÓWik
- obrazki
- fotografie

PODZIAŁ POMOCY DO KOMUNIKOWANIA SIĘ

1. Funkcja i charakter

- pomoce rozwojowe i sytuacyjne (tablice wyboru, tablice uczestnictwa, tablice kontekstowe, tablice tematyczne, tablice do nauki konwersacji)
- osobiste narzędzia do komunikowania się (np. tablice, książki komunikacyjne)

2. Poziom technicznego zaawansowania

- proste pomoce na niskim poziomie technologii (pomoce rozwojowe, osobiste i sytuacyjne) - np. zalaminowane znaki, obrazki włożone w albumy
- pomoce elektroniczne, komunikatory - np. GoTalk
- pomoce na wysokim poziomie technologii (posiadają wbudowane oprogramowanie językowe i syntezytor mowy) - np. MÓWik

CZYM KIEROWAĆ SIĘ PRZY WYBORZE ODPOWIEDNIEGO SYSTEMU AAC?

1. Stała metoda komunikacji

- kiedy mowa nie występuje lub są niewielkie szanse na rozwój zrozumiałej mowy (duże zaburzenia rozumienia i nadawania)

2. Czasowa metoda komunikacji

- kiedy jest niska motywacja do porozumiewania się lub występuje komunikacja poprzez zachowanie jako kompensacja braku możliwości wyrażenia swoich myśli i potrzeb

3. Metoda specjalistycznej strategii uczenia się

- stosowana u dzieci z zaburzeniami mowy

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ WYBIERAJĄC METODĘ KOMUNIKACJI?

- intelektualne możliwości dziecka (np. rozumienie słów i znaków, koncentracja uwagi)
- percepcja wzrokowa (np. wodzenie wzrokiem, ostrość widzenia)
- percepcja słuchowa (poziom ubytku słuchu)
- możliwości motoryczne dziecka (np. wszelkie umiejętności niezbędne do obsługi pomocy komunikacyjnej lub umiejętność naśladowania precyzyjnych ruchów)
- indywidualne preferencje
- możliwość przystosowania środowiska dziecka do wybranej metody AAC
- cel wprowadzania AAC

Raz wybrana metoda nie jest na całe życie. Wraz z upływem czasu zmieniają się możliwości, umiejętności i preferencje. Kluczową rolę w planowaniu strategii wprowadzania AAC odgrywają rodzice. To oni są pierwszym źródłem informacji na temat motywatorów, częstości i obszarów komunikowania się dziecka. Niezwykle istotne jest także tworzenie zespołów transdyscyplinarnych i uspołnianie metod postępowania wszystkich osób pracujących z dzieckiem. W zespole każdego dziecka powinna być jedna osoba, która decyduje o dalszych krokach i jest odpowiedzialna za ujednocianie oddziaływań w innych placówkach i na terenie domu.

WARTO BYĆ ZA!

Metody AAC:

- zwiększają poczucie bezpieczeństwa i pozwalają lepiej zrozumieć otoczenie
- dają możliwość wyrażenia swoich potrzeb i prośb
- pozwalają innym lepiej zrozumieć dziecko
- poszerzają krąg partnerów komunikacyjnych
- zwiększają niezależność i samodzielność dziecka poprzez możliwość dokonywania wyborów
- pozwalają na rozwój poznawczy poprzez zdobywanie nowej wiedzy i poznawanie nowych rzeczy
- dają możliwość komentowania, zadawania pytań, opowiadania o przeszłych i przyszłych wydarzeniach
- zwiększają uczestnictwo dziecka w sytuacjach komunikacyjnych
- pozwalają wykorzystać inne formy porozumiewania się zamiast komunikacji poprzez zachowanie przez co zmniejszają frustrację, agresję lub autoagresję i pokazują dziecku, że może skutecznie się komunikować
- zwiększają motywację do komunikowania się
- w przypadku braku pojawienia się mowy są alternatywą

KIEDY WYCOFUJEMY AAC?

Kiedy dziecko posługuje się mową i zostały osiągnięte założone cele:

- spontanicznie inicjuje kontakt (mówi tyle samo, co z użyciem znaków)
- mowa jest zrozumiała dla wszystkich
- mówiąc, używa tyle samo słów co z wykorzystaniem znaków
- struktura wypowiedzi jest rozbudowana tak samo jak przy użyciu znaków

CO MÓWIĄ BADANIA?

AAC

- Badania przeprowadzone w ciągu ostatnich 25 lat (Carpenter i Charlop-Christy, 2000; Rowski i Sevcik, 1996; Miranda i Ericsson, 2000) pokazały, że stosowanie wspomagających metod komunikacji **nie wpływa ujemnie na rozwój mowy**, wręcz przeciwnie, stosowanie tych metod **zwiększa prawdopodobieństwo wykształcenia mowy lub jej poprawy** (Bondy i Frost, 2001).

PECS

- Skuteczność metody PECS notuje się już wśród uczniów w wieku 18 miesięcy (Schwarz, Garfinkle i Bauer, 1998; Carpenter, Charlop-Christy LeBlanc i Le, 1998; Carpenter i Charlop-Christy, 2000).
- Silny związek pomiędzy stosowaniem PECS i rozwojem mowy wśród uczniów z autyzmem w wieku 5 lat lub młodszych (Bondy i Frost, 1994).
- Obserwacje grupy 67 uczniów w wieku 5 lat (lub mniej) korzystających z PECS przez co najmniej rok wykazały, że 59 % z nich nabyło umiejętność niezależnego mówienia. Oznacza to, że uczniowie ci zaprzestali stosowania metody PECS i mowa, choć często utrudniona, stała się dla nich jedyną formą komunikowania się. Kolejnych 30% uczniów używało mowy stosując jednocześnie PECS (Bondy i Frost, 1994).
- Wyniki badań Marjorie H. Charlop-Christy:
  - o Złagodzenie objawów nieprzystosowania bezpośrednio po wprowadzeniu PECS (Carpenter, Charlop-Christy, LeBlanc i Kellet, 1998)
  - o Poprawa zachowań społecznych (Le i Charlop-Christy, 1998 oraz Le, Charlop-Christy, Carpenter i Kellet, 1999)
  - o Poprawa rozwoju mowy bezpośrednio po opanowaniu PECS (Carpenter, Charlop-Christy, LeBlanc i Le, 1998; Carpenter i Charlop-Christy, 2000).
- Innym zjawiskiem obserwowanym wśród uczniów stosujących PECS, podczas jednoczesnego rozwijania umiejętności mówienia jest fakt, że ilość używanych przez nich słów oraz poziom złożoności komunikatów zwiększały się, jeżeli uczniowie mieli dostęp do książki PECS (Frost, Daly i Bondy, 1997).

Opracowanie:

mgr Paulina Wiśniewska – psycholog, terapeuta wczesnej interwencji.

Literatura:

1. Błęszyński J.J. (red.) (2006). *Alternatywne i wspomagające metody komunikacji*, Impuls, Kraków.
2. Frost L.A., Bondy A. (2013). *Picture Exchange Communication System (PECS)*. Podręcznik-wydanie drugie.
3. Grycman M., Kaniecka K., Szczawiński P. (2002). *PCS – broszura*. Stowarzyszenie na rzecz Propagowania Wspomagających Sposobów Porozumiewania się „Mówić bez Słów”, Warszawa.
4. Ławicka J. *Komunikacja, czyli jak rozmawiać, kiedy nie mówię...* Możliwość wspierania rozwoju dzieci z autyzmem i zaburzeniami pokrewnymi. Dostęp on-line: http://www.prodeste.pl/wp-content/uploads/2015/12/JLawicka_Komunikacja_czyli_jak_rozmawiac_kiedy_nie_mowie.pdf
5. Ronski M.A, Sevcik R.A., Barton-Hulsey A., Whitmore A.N. (2015). *Early Intervention and AAC: What a Difference 30 Years Makes*. *Augmentative and Alternative Communication* 31(3):181-202.
6. Von Tetzchner S., Martinsen H.(2002). *Wprowadzenie do wspomagających i alternatywnych sposobów porozumiewania się*. Warszawa
7. <http://www.komunikacja-alternatywna.pl/index.php/aac>
8. <http://www.aac.org.pl>

Fundacja WSPARCIE NA STARCIE

Praca z rodziną
Profilaktyka zaburzeń rozwojowych
Wczesna interwencja terapeutyczna
Wczesne wspomaganie rozwoju

www.wsparcienastarcie.org
www.facebook.com/wsparcienastarcie/
fundacja@wsparcienastarcie.org
+48 790 205 235

Fundacja

Wsparcie
na
starcie